

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ
KATEDRA ČESKÉHO JAZYKA

JULIUS FUČÍK V DÍLECH MILANA KUNDERY
BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

MARKÉTA HONZOVÁ
Český jazyk se zaměřením na vzdělávání

Vedoucí práce: PaedDr. Jiří Staněk, CSc.

Plzeň 2015

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně
s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

V Plzni 1. dubna 2015

.....

vlastnoruční podpis

Děkuji vedoucímu práce PaedDr. Jiřímu Staňkovi, CSc., za ochotu a odborné informace, které mi poskytl.

OBSAH

1 ÚVOD.....	6
2 JULIUS FUČÍK.....	7
2.1 STRUČNÝ ŽIVOTOPIS.....	7
2.2 KULT JULIA FUČÍKA.....	8
2.2.1 VYTVOŘENÍ, UDRŽOVÁNÍ A ZÁNİK KULTU.....	8
2.2.2 MOTIVY FUČÍKOVA KULTU.....	10
3 POSLEDNÍ MÁJ.....	12
3.1 POEMA O POKOUŠENÍ.....	12
3.2 VZNIK POEMY.....	13
3.3 ANALÝZA A INTERPRETACE.....	14
3.3.1 MOTIV ZBOJNICKÝ.....	14
3.3.2 INSPIRACE MÁCHOVÝM MÁJEM.....	15
3.3.3 FILOZOFICKÝ PŘESAH.....	16
3.4 OPRAVDOVÝ VZTAH FUČÍKA S BÖHMEM.....	16
3.5 OHLASY.....	18
4 ŽERT.....	21
4.1 PRVNÍ ROMÁN.....	21
4.2 PŘÍBĚH.....	22
4.3 ROMÁN DEZILUZE.....	24
4.4 FUNKCE POSTAV.....	25
4.5 DALŠÍ TÉMATA.....	25
4.6 JULIUS FUČÍK V ROMÁNU ŽERT.....	25
4.6.2 FUČÍK VE VYPRÁVĚNÍ HELENY.....	26
4.6.3 FUČÍK VE VYPRÁVĚNÍ JAROSLAVA.....	27
4.6.4 FUČÍK VE VYPRÁVĚNÍ LUDVÍKA.....	28
4.7 POROVNÁNÍ ZOBRAZENÍ FUČÍKA V POSLEDNÍM MÁJI A V ŽERTU.....	30
4.8 OHLASY.....	33
5 ZÁVĚR.....	36
6 RESUMÉ.....	37
SEZNAM LITERATURY.....	38

1 ÚVOD

Milan Kundera představuje to nejlepší, co česká próza druhé poloviny 20. století nabízí. Svou pílí, inteligencí, přemýšlivostí a odvahou si získal respekt již před dovršením třicátého roku života. Často vyjadřoval své názory ve veřejných polemikách a spolu se svými básnickými a dramatickými díly a prvními povídkami z cyklu Směšné lásky se dostal do povědomí publika ještě dříve, než se stal uznávaným pro své romány.

Ve své práci se chci věnovat tématu Julia Fučíka v dílech Milana Kundery. Díla, ve kterých se téma Julia Fučíka, „nejlepšího komunisty“, vyskytuje, jsou dvě – Poslední máj a Žert. Jak Kundera s tímto tématem pracuje, jak se mění vyobrazení v obou dílech, které od sebe dělí deset let, zpracovávám v kapitolách jim věnovaných.

Ze všeho nejdříve ale představím osobnost Julia Fučíka a nastíním jeho stručný životopis. Rozsah práce neumožňuje podrobněji se věnovat dílu samotného Fučíka, uvedu jen stěžejní práce, mezi nimiž vyniká Reportáž, psaná na oprátce. Kromě tématu Julia Fučíka samotného se téma Reportáže objevuje v Kunderových dílech také proto, že hrála důležitou roli v udržování Fučíkova kultu komunistickou propagandou. Kult Julia Fučíka je další bod, který je nutné přiblížit, aby bylo možno lépe pochopit jeho vyobrazení jak v Kunderových dílech, tak v širším kulturním a politickém kontextu Československa.

Básnická poema Poslední máj z roku 1955 je celá věnována konfliktu Julia Fučíka a Josefa Böhma. Inspirací pro ni se stala konkrétní scéna stručně zmíněná v Reportáži, psané na oprátce, která podněcovala fantazii různých interpretů. Co Milana Kunderu také přimělo k jejímu uměleckému zpracování, analýzu díla a ohlasy na něj popisují v kapitole Poslední máj.

Dalším zkoumaným Kunderovým dílem je jeho románová prvotina Žert z roku 1967. Zde není postava Fučíka ústředním tématem, nicméně je často zmiňována, což odráží její důležitost v dobovém kontextu. Hlavní postava románu Ludvík Jahn nese určité autobiografické rysy – také Kundera byl svého času na pár let vyloučen z komunistické strany, Ludvík je také intelektuál a individualista. Téma Fučíka má v jeho životě symbolický význam. Analýze zmínek o Juliu Fučíkovi v tomto díle se věnuje kapitola Žert.

Milan Kundera žije od sedmdesátých let ve Francii, považuje se za Francouze a nepřeje si, aby jeho francouzsky psaná díla byla překládána do češtiny někým jiným. Z celého svého díla si nejvíce váží svých románů.

2 JULIUS FUČÍK

Julius Fučík byl novinář, marxistický divadelní a literární kritik, autor reportážních próz a fragmentů románu Pokolení před Petrem. Pro pochopení, proč byl zrovna on vybrán komunistickou propagandou za vzor, je podle mého názoru nezbytné seznámit se s jeho životopisem.

2.1 STRUČNÝ ŽIVOTOPIS

Narodil se 23. 2. 1903 v Praze, část dětství ale strávil v Plzni, kde jeho otec, soustružník, působil v divadle jako zpěvák a herec. Ve dvacátých letech byl mimořádným posluchačem Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. V té době začal přispívat do komunistického a avantgardního tisku, kde se seznámil s básníky a literáty ze skupiny Devětsil. Zde působil jako literární kritik a byl stoupencem proletářské poezie a oponentem poetismu. Jako kritik se také uplatňoval na poli divadelním - psal divadelní referáty. Po skončení studia začal pracovat pro Rudé právo a další stranická periodika. Za své prokomunistické aktivity byl také několikrát trestán, stejně jako např. Ivan Olbracht. Ve třicátých letech dvakrát navštívil SSSR jako dopisovatel Rudého práva. Ze zážitků ze své první cesty čerpal při psaní knihy *V zemi, kde zítra již znamená včera* (vydáno roku 1932). Při druhé cestě do SSSR si uvědomil, že věcem, o nichž má jako komunistický novinář psát, vlastně dobře nerozumí, a pražská redakce nebyla spokojena s jeho výsledky, což u Fučíka vyústilo v deprese, jak se sám svěřoval Gustě Fučíkové (Grygar 2010, s. 26).

Ve druhé polovině třicátých let se vytvořila propast mezi ním a jeho kolegy z Devětsilu, protože souhlasil s moskevskými politickými procesy, které inicioval Stalin, aby se zbavil svých potenciálních nepřátel. Tato událost způsobila rozkol mezi příznivci komunismu. Fučík sám se při svých pobytech v SSSR setkával s jevy, které neodpovídaly „učebnicové“ představě komunistické revoluce. Je možné, že po pečlivém promýšlení situace v SSSR začal tíhnout ke komunismu jako ideologii, ale ne ke Stalinovi samotnému. Jak uvádí Grygar (2010, s. 29): „*V jeho publicistice z konce třicátých let jsem se nikde neseťkal s žádnou přímou glorifikací Stalinovy osobnosti*“. Fučík také porušil svou pracovní povinnost, když při návštěvě SSSR nebyl přítomen Stalinovu projevu, o němž měl podat zprávu (Grygar 2010, s. 27). Nicméně v širších souvislostech je důležité

podotknout, že komunismus byl v opozici vůči nacismu, který v té době sílil za hranicemi Československa, tudíž možná Fučík nechtěl oslabovat ve svých textech pozici komunismu.

Po roce svého působení v komunistickém odboji byl v dubnu 1942 zatčen a vězněn na pankrácké věznici. K samotné účasti v odboji ho vedla nevíra, že literáti a umělci mohou změnit svět (Grygar 2010, s. 31), a názor, že přežilému řádu je třeba se činně postavit, ne ho pouze nenávidět. V srpnu následujícího roku ho nacisté odsoudili k trestu smrti a popravili.

Z postavy Julia Fučíka se stal kult vytvořený a udržovaný komunistickou propagandou. Jen v politicky uvolněnějších šedesátých letech mohly být zveřejňovány různé pohledy na Fučíka, jak kritické, tak opovržlivé a hněvivé. O necenzurované vydání Reportáže, psané na oprátce se v roce 1964 pokoušela také Fučíkova manželka Gusta (Grygar 2010, s. 18), její snahy se ale nepodařilo realizovat. Navíc „*po krátkém intermezzu éry pražského jara fučíkovská legenda znovu dostala vítr do plachet*“ (Grygar 2010, s. 18). Na kritické vydání si veřejnost musela počkat až do devadesátých let.

2.2 KULT JULIA FUČÍKA

Kult je „*nepřiměřeně zveličené vyzdvihování (popř. zbožšťování) vlastností, významu a zásluh vůdčích osobností*“, jak ho definuje Karel Žaloudek v Encyklopedii politiky (1996, s. 207).

2.2.1 Vytvoření, udržování a zánik kultu

Komunistická propaganda stavěla proti sobě „starý svět“ a „nový svět“. Nový svět měl být socialistický, nesobecký, kolektivistický, kde není místa pro individualismus a měšťáctví. Aby mohla tohoto ideálu dosáhnout, musela o jeho správnosti přesvědčit masu obyvatelstva. Potřebovala přetvořit systém dosavadních norem, aby odpovídal představě „nového člověka“, a zmanipulovat „lid“, aby tyto normy přejal. Ideální metodou, jak toho dosáhnout, bylo instalovat vzor.

Julius Fučík jako výrazná, sympatická a inteligentní osobnost s mladistvým vzhledem a přesvědčený komunista, který za své názory bojoval a zemřel, byl zajisté

perfektním adeptem na vzor. Jeho osud pravděpodobně v poválečné atmosféře budil v Čechoslovácích lítost, obdiv a sympatie.

Vypůjčím si myšlenku z díla Studie o dramatu od Pavla Janouška (1992, s. 106), která, ačkoliv se vztahuje k dramatické tvorbě, velmi názorně ilustruje, že důležitým prvkem manipulace bylo „*dávat obecnstvu to, co je mu třeba dát tak, aby si myslelo, že dostává to, co chce samo*“. Cílem bylo vytvořit takový obraz Fučíka, který v lidech vzbudí touhu vyrovnat se mu a který zároveň bude pod kontrolou propagandy. Davy lidí se měly s obrazem Fučíka identifikovat. Tento jev popisuje sociální psychologie: identifikace je forma sociálního učení, kdy osoba přejímá charakteristiky modelu. Tento model je zvolen vědomě i nevědomě, podmínkou je, aby byla uznána jeho společenská, morální nebo intelektuální hodnota.

Podle Vladimíra Macury (1992, s. 41) byl Fučíkův vzor „*utvářen jako výchovný soubor norem chování, ..., podle něhož by bylo možno teoreticky produkovat celé další generace nových lidí, ..., neboť být tímto hrdinou znamená být celým, čestným, čistým člověkem, opravdovým komunistou*“. Ideální pro „*generace nových lidí*“ (Macura 1992, s. 41) jsou samozřejmě sugestibilní a snadno ovlivnitelné děti a mládež. Ty tedy představovaly „*nejvhodnější materiál pro nového člověka, občana příští šťastné komunistické společnosti*“ (Macura 1992, s. 41).

Již vytvořený kult je upevňován a udržován veřejnou prezentací, v případě Fučíka např. přejmenováním ulic, dolu nebo udělováním ceny Julia Fučíka. Ačkoliv si Fučíka komunistická propaganda vybrala především pro jeho ideologickou orientaci a „*mučednickou*“ smrt, on sám se považoval za literáta, zanechal tudíž za sebou své dílo. Kromě črt, reportáží, torza románu a kritik vytvořil i své nejznámější dílo, již výše zmíněnou Reportáž, psanou na oprátce, která „*byla chápána jako kanonický text uchovávající nejvyšší pravdu...*“ (Macura 1992, s. 39). Už od svého prvního vydání v roce 1945 byla upravována „*pro potřeby hrdinského kultu, řízeného stranickým centrem*“ (Slovník českých spisovatelů 2005, s. 183). Součástí knihy býval také úvod od Gusty Fučíkové, který měl pravděpodobně dodat dílu na věrohodnosti. Fučíkova tvorba tedy byla jedním z prostředků, které pomohly kult upevňovat a dostat ho „*blíže k lidem*“.

Jak se lze dočíst v Grygarově příspěvku do sborníku Julek Fučík, věčně živý (2010, s. 31), Fučík „*se stranické disciplíně podroboval, ale ne bez výhrad*“. Tomuto tvrzení odpovídá Fučíkova výše zmíněná neúčast na Stalinově projevu, to, že neglorifikoval

Stalina ve třicátých letech, dále např. fakt, že za První republiky byl vězněn také kvůli hájení práva sudetských Němců na sebeurčení, což bylo pravděpodobně způsobeno tím, že „neměl žádnou osobní bolestivou zkušenost z národnostních třenic, které byly odnepaměti průvodním jevem českých dějin“ (Grygar 2010, s. 21–22). Žádný ze zmíněných jevů bychom určitě nepřipisovali „nejlepšímu komunistovi“, proto vše sporné ve Fučíkově životě propaganda přepracovala nebo odstranila.

Jak se vyjádřil Petr Koura (2010, s. 59), „konstrukce (a následné udržování) jeho kultu vykazuje stále řadu otazníků, ..., neznáme všechny souvislosti vytváření Fučíkova hrdinského kultu, jehož kořeny sahají evidentně až do Sovětského svazu“. Obraz Fučíka nese rysy sovětských hrdinů (Koura 2011, s. 59). Jak je všeobecně známo, v Sovětském svazu měli s budováním a udržováním kultu zkušenosti.

Žádný kult ale netrvá věčně. Kult osobnosti může skončit se smrtí osobnosti nebo s přehodnocením významu odkazu určité osobnosti nebo ideologie, která ho utvořila. Fučík byl mrtev již v době vzniku svého kultu, ten zanikl až se Sametovou revolucí stejně „násilně“, jako byl utvořen.

2.2.2 Motivy Fučíkova kultu

Osobnost a život Julia Fučíka byly ideální předloha pro vytvoření kultu. Bylo možné aplikovat na ně několik různých motivů, a to např. motivy prostého, ale velikého člověka, mládí, lásky, boje, práce, citového vztahu k Sovětskému svazu, radosti a úsměvu, krásy a jara (Macura 1992). Pro pochopení, proč byl fučíkovský vzor tak produktivní, tyto motivy rozvedu.

Fučík byl propagandou často popisován jako „Lidský Člověk“ (Macura 1992, s. 39), důsledně se zdůrazňovala jeho lidskost, přirozenost. To z Fučíka dělalo ideální vzor, se kterým se mohly identifikovat davy lidí, kteří se i přes svou prostotu mohli stát hrdiny. Jak už bylo výše zmíněno, Fučíkův kult se orientoval na mládež. Proto tedy, ačkoliv by Fučíkovi v době jeho kultu bylo kolem padesáti let, propaganda k jeho obrazu připojila i atributy typické pro mládež, jakými jsou krása, družnost, láska a úsměv na tváři. Motivů lásky slouží Fučíkův vztah s Gustou, která sice nebyla jeho jedinou partnerkou, ale byla jeho partnerkou poslední a dá se soudit, že ji považoval za svou životní lásku. O její

oddanosti Fučíkovi svědčí fakt, že sbírala dokumenty o Fučíkovi pro Muzeum dělnického hnutí a vydala dvě vzpomínkové knihy o jejich společném životě (Elišková 2010, s. 77-78).

Co v životě Fučíka odpovídá motivům boje, práce a citového vztahu k Sovětskému svazu, o tom vypovídá jeho životopis. Nutno upřesnit, že vztah Fučíka k SSSR byl komplikovaný, např. kvůli mezinárodní politice SSSR, protože Fučík kupříkladu nesouhlasil s paktem Molotov-Ribbentrop (Koura 2010, s. 59). Podle Glance při pohledu na Fučíkovo dílo ale také „*byl nekriticky pozitivní, rovnal se stavu vytržení, změněnému stavu vědomí*“ (Glanc 2010, s. 191).

Motiv jara ve fučíkovské emblematické je pro tuto práci stěžejní. Lze ho na Fučíkův život také aplikovat, konkrétně na scénu, kdy je Fučík vyváděn z bran pankrácké věznice vyšetřovatelem Böhmem, který chce využít kouzla jarní přírody a přimět Fučíka ke spolupráci. Podle Fučíkových vlastních slov se tato vycházka udála na jaře. Otázkou zůstává, jak moc Fučík s nacisty spolupracoval, zda a koho prozradil. Sporné pasáže Reportáže (kde Fučík vysvětluje, proč vypovídal apod.) byly samozřejmě z ideologických pohnutek v textu Reportáže vynechávány, což je jedním z důvodů, proč někteří zpochybňovali autenticitu díla jako celku, např. Václav Černý nebo Ferdinand Peroutka.

Celý motiv jara odpovídá kromě začátku nového přírodního cyklu také „*vítězství nové socialistické společnosti nad smrtí, poválečné znovuzrození Československa ve věčném jaru*“ (Macura 1992, s. 45) aneb šťastné budoucnosti, pro kterou se Fučík obětoval a za kterou bojoval.

Další význam, který se váže na tuto scénu, je „*motiv hrdinova putování světem. (...) Tato scéna byla nápadně literárně stylizována – upomíná na tradiční biblický syžet „pokoušení na hoře“ nebo na novější syžet faustovský*“ (Macura 1992, s. 44). Není tedy překvapující, že vycházka Fučíka s Böhmem inspirovala k literárnímu zpracování např. Pavla Kohouta, Marii Pujmanovou nebo právě Milana Kunderu.

3 POSLEDNÍ MÁJ

Než se pokusíme zodpovědět, proč se Kundera rozhodl toto dílo napsat, je dobré upřesnit si, v jaké životní a tvůrčí situaci se autor v první polovině padesátých let nacházel.

V roce 1950 byl kvůli individualismu vyloučen s KSČ, do níž vstoupil o dva roky dříve. V době psaní poemy už měl vystudovanou FAMU v Praze, studoval hudební skladbu, hudební vzdělání měl také od svého otce, posledního sekretáře Leoše Janáčka. Roku 1953 vydal debutovou básnickou sbírku *Člověk zahrada širá*, v níž se snažil dobově příznačná témata posunout do roviny obyčejných životů. Přednášel světovou literaturu a často se zapojoval do polemik (např. O sporech dědických).

3.1 POEMA O POKOUŠENÍ

Poslední máj je poema Milana Kundery na téma „pokoušení“. Kundera ji napsal pro anonymní soutěž Literárních novin a Svazu spisovatelů, kterou vyhrál, stejně jako literární soutěž na Světovém festivalu mládeže a studentstva ve Varšavě. Vyšla poprvé v roce 1955 (v Československém spisovateli), roku 1961 a 1963 se dočkala reedice v Kunderou upravené verzi (Bauer 2001, s. 14).

Kundera nezpracovává „životopis“ Fučíka, ale jen jednu scénu zmíněnou v Reportáži, psané na oprátce, kdy vyšetřovatel Böhm vyvádí Fučíka z pankrácké věznice, protože chce využít krás jarní přírody a přinutit Fučíka vypovídat. Když se na děj scény podíváme blíže, začíná otevřením bran a vyvedením Fučíka ven, Böhm ho vede na Petřín a přitom uvažuje o svém plánu. Sedají si a Böhm objedná víno. Fučík se rozplývá nad přírodou. Poblíž zpívají popíjející slováctí chlapečci zbojnickou píseň o Jánošíkovi. Böhm si vzpomíná na obrázek Jara ve starém kalendáři, vidí, jak je Fučík dojatý, a začíná ho přesvědčovat o marnosti jeho boje a o krásách života. Opět zaznívá píseň. Fučík si vzpomene na své soudruhy. Böhm opět argumentuje, ale Fučík vysvětluje, že nežije a nebojuje pro sebe. Slováci opět zpívají o Jánošíkovi a boji. Fučík nehodlá přestat bojovat. Böhm se začíná cítit sklesle, osaměle a vzdává se své snahy, dává rozkaz k odchodu, Slováci rozbíjejí sklenky o zem. Fučík jde šťasten a s úsměvem zpět za brány Pankráce.

Všeobjímajícím motivem je popis jarní přírody, což koresponduje s názvem. Slovo „máj“ jasně odkazuje na Karla Hynka Máchu, ale může mít i další významy. Slovo

„poslední“ je do názvu vybráno zřejmě proto, že den, kdy Fučík zjevně definitivně odmítne spolupráci, se zároveň stane posledním dnem, kdy měl Fučík šanci na osvobození se. Možná to má představovat poslední májový den, který v životě zažil.

3.2 VZNIK POEMY

Důvodem, který Kunderu k napsání básně o Fučíkovi přivedl, byla údajně sázka s kamarády, že vyhraje anonymní literární soutěž. Nakonec se mu to také povedlo, protože první cena nebyla udělena a Kundera skončil na druhém místě.

O tom, jak psal poemu, se vyjádřil Kundera v Mladé frontě v červenci 1955. Nápad na ztělesnění Julia Fučíka v básnické skladbě nosil v hlavě už dlouhou dobu, nechtěl ale napsat průměrnou báseň na velké politické téma, necítil se na takové téma připraven. Nakonec ve výše zmiňované scéně z Reportáže, psané na oprátce, ačkoliv se jí dříve bránil jako příliš často citované a obehnané, objevil hluboký filozofický přesah – Fučík obětovává svůj život za budoucnost ostatních, ačkoliv neví, zda si tito lidé jeho obět' přejí a zaslouží. Hodnota jejich života je pro něj větší než hodnota jeho vlastního života. Otázky na toto téma podle Kundery „*starý svět klade našemu životu, aby zviklal nás*“ (1955b). Böhmovi se ale Fučíka zviklat nepodařilo.

Kundera poté, co dostal nápad na zpracování tématu, během dvou hodin vypracoval skicu, kde byla skoro přesně zachycena kompozice poemy do jedenácti zpěvů s promluvkami obou postav a vkomponovanou písničkou slováckých chlapců. Na dílu pracoval déle než rok, ale stále s ním nebyl úplně spokojen, a jak autor sám říká, „*ještě když byla knížka v tiskárně, otravoval jsem brněnské sazeče neustálými opravami*“ (1955b).

Při pohledu na celou Kunderovu tvorbu je možné nicméně považovat Poslední máj za „testování autorových tvůrčích schopností“. Hlavním důkazem pro tuto teorii je ona údajná sázka, že Kundera s básní vyhraje literární soutěž. Když vezmeme v potaz Kunderovo celoživotní dílo, vzdělání, inteligenci a přemýšlivost, sklon provokovat a fakt, že svého času byl reformním komunistou, je možné, že Kundera se snažil „psát co nejvíce po svém v rámci dobových možností“. Se svými schopnostmi by zcela jistě objevil způsob, jak fučíkovskou báseň napsat tak, aby se vešla do onoho rámce a zároveň aby s ní byl po tvůrčí stránce spokojen. Této teorii také odpovídá to, že již jeho prvotina Člověk zahrada

čilá vzbudila ohlas, protože mladý Kundera „*se zamýšlel nad otázkami, které dosud básníci chladně obcházeli*“ (Slabý 1955).

Za další „test schopností“ lze považovat jeho dramatickou prvotinu, drama *Majitelé klíčů* z roku 1962. Kundera ho ozvláštnil o vize doplňující děj, jako celek „*posunulo dobově běžné téma individuálního chování za okupace do podoby směřující k absurdnímu dramatu*“ (Slovník českých spisovatelů 2005, s. 394).

3.3 ANALÝZA A INTERPRETACE

Z formálního hlediska lze konstatovat, že poema je tvořena jedenácti zpěvy, do nichž je vložena zbojnická píseň. Báseň je lyrickoepická – lyrické jsou pasáže pojednávající o přírodě a pocitech a názorech postav, epické jsou akce postav a děj kolem nich. Z hlediska rytmu verše jde o čtyřstopý jamb, na některých místech i jamb šestistopý. Vše, co se objevuje v rámci otvírání a zavírání vrat věznice, má jednotu místa, času a děje (Slabý 1955).

3.3.1 Motiv zbojnický

Pro gradaci děje básně má důležitý význam propojení Fučíkových pocitů s náladou zbojnické písně. Čím více je Fučík pevný v přesvědčení o správnosti svého boje, tím bojovější vyznění má také píseň. Rozbití sklenek na konci písně také symbolicky představuje jednak konec Fučíkovy argumentace, jednak konec šancí Böhma na „svedení“ Fučíka. Toto gesto bych přirovnala k Césarově okřídlené větě „Kostky jsou vrženy“. Vše se, jak bylo výše uvedeno, odehrává za popisu jarní přírody a života.

Tento zbojnický motiv ale Kundera nepoužil náhodou, úmyslně tak vytvořil paralelu mezi Fučíkem a Jánošíkem, kdy „*Jánošík jen zintenzivňuje Fučíka jako symbol odvahy a hrdinství, životního jasu*“ (Slabý 1955). Když Fučíka přepadá bojová nálada a zatvrzelost, je mu, „*jak by mu Jánošík valašku podával*“ (Slabý 1955). Motiv valašky se vrací o několik strof dále, když Fučík Böhma přesvědčuje, že až padne k zemi, jeho valašku zvednou ruce kamarádů. Kunderovi se podařilo vykreslit Fučíka a komunistický odboj jako zbojníky, jimiž metaforicky řečeno za Protektorátu opravdu byli.

Podle mého názoru lze Kunderovo připodobňování Fučíka k Jánošíkovi v pohledu poznatků, které máme k dispozici nyní, interpretovat jako odpovídající autostylizaci Fučíka samotného. Jeho stylizace, kterou Egon Hostovský označil za pozérství, se podle Jana Staňka (2010) projevovala mj. sklonem drammatizovat svůj život a vlastní osobu nebo také okázalým opovrhováním maloměšťáckými návyky. K zamyšlení mě ale přivedla Peroutkova poznámka, že Fučík „*sám podporoval svou pověst romantika*“ (Staněk 2010, s. 69), a Staňkův názor, že si Fučík cenil revolučního romantismu. Z projevů tohoto romantismu bych zdůraznila směs postojů vyjadřujících buřičství, nepřátelství k zavedenému řádu, sklon k provokacím, proklamovanou náklonnost k outsiderství projevující se zájmem o sociální periferii, obdiv k nepřizpůsobivosti, tuláctví. Tyto jevy se dají přisoudit jak Fučíkovi, tak Jánošíkovi. Zdá se, že Kundera zvolil motiv, který opravdu odpovídal Fučíkovým preferencím.

Motiv Jánošíka ale také může vytvářet česko-slovenský kontext poemy. Z tohoto úhlu pohledu se dá usoudit, že Kundera uctívá bojovnost slovenských partyzánů.

3.3.2 Inspirace Máchovým Májem

Dalším výrazným rysem díla je Kunderova inspirace Májem od Karla Hynka Máchy. Ta je patrná nejen z názvu, což je na první pohled nejmarkantnější, ale také použitím motivů vězně a jarní přírody, výběrem umístění scény – Petřín, což je místo tradičně spjaté právě s Máchou. Dále Kundera parafrázoval přímo několik veršů Máje, konkrétně promluvu vězně Viléma těsně před popravou, kdy prosí hvězdy, aby na své pouti pozdravovaly zemi, „*ach zemi krásnou, zemi milovanou, kolébku mou i hrob můj, matku mou, vlasť jedinou i v dědictví mi danou, šírou tu zemi, zemi jedinou!*“

Kundera tato slova vložil do úst vězně Fučíka, kterého poprava, jež ho kvůli odmítnutí spolupráce jistě čeká, může postihnout kdykoliv. Fučík zde neprosí hvězdy, nýbrž bílého holoubka, který vylétne z jeho srdce, až ho do něj střelí. Vyzývá ho, ať letí do dob zítřejších, kde není okovů, žalárních němých zdí, celnic, hranic, kde zbraně slouží zábavě a životu („*k vesnické muzice utekly polnice, tam v hlavni starých děl se ubytoval drozd*“). Motiv hvězd se objevuje také („*i hvězdy touží tam po slůvku srdečném a skáčou s oblohy na teplou, lidskou zem*“). Konkrétní verše zní: „*holoubku, posle můj, tu zemi pozdravuj, tu zemi překrásnou, kde Böhmu nebude!*“

3.3.3 Filozofický přesah

Z obsahového hlediska bych se chtěla vrátit k té myšlence, která Kunderu k napsání poemy inspirovala, a to k filozofickému přesahu, který v této scéně Kundera spatřil. „Starý svět“ klade Fučíkovi otázky, které ho mají zviklat a které se týkají možné marnosti jeho boje, protože obětuje svůj život za nejistou budoucnost, za osoby, které si jeho oběť nemusí zasloužit ani přát. Proto, aby tyto otázky vyzněly jako logické a pádné, měly by zaznívat z úst člověka, který je o jejich pravdivosti hluboce přesvědčen (přesvědčen stejně jako Fučík o pravdivosti těch svých). Aby měl Fučík v básnickém vyobrazení sobě rovného protivníka, Kundera vykreslil Böhma jako silnou osobnost, racionálně uvažující a inteligentní, nesoucí však filozofii „starého světa“ jako světa sobeckého, individualistického. Fučíkovo argumentační vítězství v souboji dvou odlišných životních filozofií, kdy z ideologických důvodů je jedna považována za špatnou a nežádoucí, pak teprve mohlo zvýraznit komplikovanost situace a tlak, pod kterým se Fučík nacházel. Fučík pak samozřejmě vyšel z tohoto boje, nahlíženo prizmatem komunistické ideologie i morálky, jako vítěz. Jeho „protivník“ Böhm je naopak poražen argumenty Fučíka, ztratí víru ve správnost svých názorů, začíná se cítit osaměle a sklesle, protože mu dochází, že Fučík skrze svou oběť bude žít věčně ve všem živém, zatímco on světu nic nepřinese. Samozřejmě nejde jen o výhru názoru jednoho člověka nad názorem druhého, jde symbolicky i o vítězství komunistické ideologie nad nacistickou, o vítězství dvou životních systémů (Slabý 1955).

3.4 OPRAVDOVÝ VZTAH FUČÍKA S BÖHMEM

Jaký byl ale podle dokumentů opravdový vztah Fučíka s Böhmem? Jak víme nyní, jejich vzájemný vztah byl dost neobvyklý na vztah vyšetřovatele gestapa a vězněného. A právě ten se stal záminkou pro pochybnosti o Fučíkově případné zradě a spolupráci s gestapem. Pro přesnost je lepší podívat se na celou situaci od Fučíkova zatčení, jak je popsána v kritickém vydání Reportáže (Fučík a Janáček 1995, s. 191–199). Böhm se na Fučíkově prvním výslechu z přelomu 24. a 25. dubna aktivně nepodílel, později se tohoto svého případu, prvního a jednoho z největších, ujal.

Sám Böhm tvrdil, že Fučíka ve své kanceláři nikdy nebil, což potvrzuje i sám Fučík, Böhm si totiž prý v používání metod takzvaného zotřené výslechu neliboval.

Koncem června Fučík spolu s Böhmem podepsali protokol o Fučíkových výpovědích. Samotnému jeho sepsání ale předcházely události, které budily mnoho pochybností.

Böhm nechtěl vydat Fučíka stannému soudu, pokoušel se proto přemluvit ho ke spolupráci. Fučík mu potvrdil informace o místech a časech, kdy se tajně schází s dalšími členy komunistického odboje, a Böhm s ním začal na tyto schůzky jezdit. Na „výpravě“ v Braníku byli pětkrát až osmkrát, Böhmovy výpovědi se různí. I Fučík o těchto aktivitách psal v nedokonavém vidu. Při čekání se usadili v cukrárně nebo v restauraci blízko místa schůzky. Poté jeli na Hradčany, kde zůstali stát u Pražského hradu nebo také navštívili svatovítský chrám. Jednou spolu byli na zmrzlině, oficiálně ale Böhm uváděl, že Fučík dělal „volavku“. Ve skutečnosti ale není prokázáno, že by díky těmto akcím byl někdo dopaden. Při těchto „procházkách“ a výsleších v kanceláři se prý bavili o staré Praze, Sovětském svazu a Německu. Böhm se také pokusil zachránit manžele Fučíkovy před popravou hlášením, že údajně Fučík popisuje svou ilegální činnost.

První „výlet“ do Braníka se podle Fučíkova popisu v Reportáži, psané na oprátce odehrál o nedělním červnovém večeru, který voněl pozdními květy akátů, uprostřed stanného práva. Podle kalendáře tedy mluvil o 10. nebo 17. červnu 1942. Zmínka o tomto „výletu“ ale inspirovala Kunderu. Lze tedy tvrdit, že název poemy Poslední máj byl inspirován květnem opravdu jen účelově. Účelové je také zasazení místa děje, z dostupných zdrojů není známo, že by Fučík a Böhm byli spolu na Petříně.

Na posledních motácích Reportáže Fučík tvrdí, že hraje „hru“. Ve svých výpovědích uváděl osoby mrtvé, zatčené a případně fiktivní, stejně tak uváděl fiktivní schůzky nebo jejich časové zařazení měnil a snažil se hrát o čas. Böhm v některých případech věděl, že Fučík lže, ale zdá se, že se pro účely vyšetřování nesnažil zjistit pravdu „za každou cenu“ a tuto „hru“ s Fučíkem také do značné míry „hrál“. Velmi zajímavý je fakt, že Böhm vydal Fučíka před soud v srpnu 1943 do Berlína s tvrzením, že je Fučík „spojkou“, ačkoliv ten byl členem ústředního vedení. Fučík pak také před soudem vypovídal v souladu s tímto označením. Celá situace tedy působí dojmem, že Fučík s Böhmem byli domluveni. Soud Fučíka ale stejně odsoudil k smrti. Böhmovi se ale podařilo zachránit „z pod šibenice“ jiného komunistického funkcionáře. Zřejmě už sám pochyboval o vítězství Německa a zjevně k oběma komunistům choval sympatie.

Po válce Böhm dobrovolně přijel z Německa, aby svědčil ve prospěch Fučíka. Spolu se svou ženou věřil, že se mu nemůže nic zlého stát, protože pomohl mnoha lidem,

sám byl v nebezpečí života a nikomu nezpůsobil vážné fyzické zranění ani smrt. Byl ale uvězněn a nakonec ho soud odsoudil k trestu smrti.

Jak lze vidět, vztah Fučíka a Böhma byl velmi složitý a rozhodně se nedal popsat tak snadno, jak se o to pokusila komunistická propaganda.

3.5 OHLASY

Je jasné, že z ideologického úhlu pohledu se tématu poemy nedalo nic vytknout, volba národního hrdiny Fučíka byl sázka na jistotu, proto se častěji kritika soustředila na formální zpracování.

V čem se kritici shodli, byla celkově vysoká kvalita básně. Jak tvrdí Z. K. Slabý ve svém článku ze Slovenských pohľadů z roku 1955, „*Kunderovo zobrazení Fučíka je dosud nejlepší v naší literatuře*“ (1955). Antonín Jelínek ve své recenzi s názvem *Pathos hrdinského života*, *Básnická skladba o Juliu Fučíkovi* z dubna 1955 ocenil originalitu zobrazení Fučíka jako objevné a nové a připsal Kunderovi zásluhu na vytvoření první větší básně o něm. Oba kritici Kunderu chválí za snahu o opuštění komornosti ve prospěch „*jasné a mohutné monumentality*“ (Slabý 1995) a za to, že vnesl „*do české poezie ... hrdinský, pathetický tón*“ (Jelínek 1955, s. 6). Vladimír Dostál ve svém článku *Poema o smyslu života* (Nový život, 1955) tvrdí, že „*milovník veršů bude uchvácen originalností Kunderovy obraznosti*“, kdy v jeho verši najde „*pasáže lyrického zasnění i rozvlněného pathosu, verš křehce zvonivý i burácející.*“

Jak Slabý, tak Jelínek si všimli důležitého prvku, a tím je polarita obou hrdinů básně, oba ztělesňují „*dva myšlenkové světy, dvě životní koncepce, dvě filosofie*“ (Jelínek 1955, s. 6), zároveň „*obě postavy mají, kromě typizace, i svoji přesnou individuální tvárnost a charakterovou protikladnost*“ (Slabý 1955). „*Pravda, jejímž nositelem je Fučík,*“ (Dostál 1955) je postavena do kontrastu proti zrůdnosti individualismu, „*s jehož svody básník sám dříve zápasil*“, jak Dostál dále píše.

Jelínek ale podle mého názoru hodnotí Böhmovo ztvárnění až příliš vyhroceně, když o něm tvrdí, že je „*nositel filosofie smrti, jenž uprostřed mladé, rozkvetlé přírody touží, aby mohl vším i slunečním paprskem i plátkem jasmínu zabít!*“ (Jelínek 1955, s. 6). Zároveň Kunderovi vyčítá, že Böhma vykreslil jako přílišného filozofa, že je až hračkářsky

komplikovaný a zbytečně lyrický. Dostál při rozboru Böhmových promluv zdůraznil, že básník nešetří „*obrazy, přizpůsobuje rytmus svůdnému obsahu slov, čaruje zvukomalebnou melodií verše, rozprostírá síť ze slovní a obrazové mlhy, aby do nich chytil co nejvíce dnešních čtenářů alespoň za kousíček jejich svědomí*“ (Dostál 1955). K Böhmovu příliš poetizovanému obrazu jen věcně dodává, že sám Fučík o něm napsal, že byl zajímavější a složitější než všichni ostatní.

Jelínek i Slabý také zdůraznili paralelu Fučíka a zbojníků: „*Fučík přejímá některé jejich rysy*“ (Jelínek 1955, s. 6) a „*Jánošík jen zintenzivňuje Fučíka jako symbol odvahy a hrdinství, životního jasu*“ (Slabý 1955). Spříznění Fučíka s Jánošíkem vyplývá podle Slabého z děje, z písně i z řeči.

Jak soudí Slabý, autor do děje přímo nezasahuje, výjimku tvoří líčení přírodní scenérie. Oproti tomu Dostál (1955) vnímá větší zásah autora, když z díla cítí spíše „*lyrickou představu básnickou*“ než epický obraz. Co se týče zmíněné přírody, pestrý obraz jarně rozkvetlé české země podle jeho názoru hraje „*v průběhu konfliktu úlohu třetí dramatické postavy*“ (Dostál 1955).

Výtek k básni není mnoho. Jelínkovi (1955, s. 6) vadilo, že promluvy obou aktérů „*jsou příliš lyricky přetíženy, takže se ztrácí myšlenka i dynamika*“. Text v některých místech působí roztráštěně, jako by Kundera nevěděl, jak myšlenku napsat. Ne vždy je pravidelný rým a rytmus. Některé verše jsou podle kritika tak intelektuální, že čtenáře nechají chladným. Celkově tyto nedostatky přiřknul možné pohodlnosti Kundery.

Další výtkou, kterou jsem v kritických ohlasech na dílo objevila, je nedostatečně zpracovaná „*Fučíkova vzpomínka na minulé boje, potřebná pro smysl skladby a logickou děje oprávněná*“ (Dostál 1955), která podle jeho mínění zcela nesrůstá s živou tkání příběhu.

Ideologie se objevuje v hodnocení díla u Dostála (1955), když za jednu z nejkrásnějších pasáží, ve „*keré je Fučíkova povaha vyjádřena nejplněji*“, považuje „*Fučíkův sen o svobodné komunistické budoucnosti*“.

Z. K. Slabý (1955) již po vydání Kunderovy básnické prvotiny o něm řekl, že „*jako první z mladých odhaloval konfliktnost dnešního života, vytvářeje dramata dnešních lidí*“. Za zmínku stojí postřeh, že se Kundera mohl držet i náznaků, které už zde ukazovaly na nadějněho epika. Jak známo, Kundera se epikem, a navíc také dramatikem, opravdu stal.

Z těchto recenzí je cítit určité rozkolísání hodnoticích kritérií.

4 ŽERT

Téma Fučík se v Kunderově díle objevuje podruhé výrazně ztvárněné v románu Žert. Ten vyšel na jaře roku 1967 čili dvanáct let po Posledním máji. Je důležité připomenout, jakou cestu za ty roky Kundera jako spisovatel i jako člověk ušel.

Dva roky po své fučíkovské poemě vydal Kundera své třetí básnické dílo, sbírku Monology, „v níž výrazové zcivilnění a zaměření na jedince doprovází skepse vůči dobově příznačným oslavám lásky, života a porozumění“ (Slovník českých spisovatelů 2005, s. 394). V té době už byl opět členem KSČ, patřil k reformním komunistům. V roce 1960 publikoval teoretickou práci Umění románu, svou první esej O sporech dědických napsal už roku 1955.

Šedesátá léta se stala pro Kunderu lety dramatu a prózy. Roku 1962 spatřila světlo světa jeho dramatická prvotina Majitelé klíčů, za kterou dostal Státní cenu Klementa Gottwalda. Autor sám ale toto dílo označil za „školní práci“ (2007, s. 358) a v sedmdesátých letech zakázal veškeré její adaptace, ačkoliv, jak sám říká: „příběh absurdní malichernosti, která si rozbije hlavu o dějiny, mi připadá stále pěkný“ (2007, s. 359). O čtyři roky později napsal groteskně absurdní hru Ptákovina. Do roku 1967 vydal dva sešity povídkových souborů Směšné lásky (vyšly v letech 1963, 1965). Ve stejném roce vystoupil se svým příspěvkem o nesamozřejmosti existence českého národa na Sjezdu československých spisovatelů, načež s ním bylo zahájeno disciplinární řízení.

4.1 PRVNÍ ROMÁN

Kundera svůj první román Žert dopsal již 5. prosince 1965, čekal ale rok na vyjádření cenzury, která nakonec „schválila dílo vydat bez jediné úpravy“ (2007, s. 362). Roku 1968 napsal Kundera scénář pro filmovou adaptaci v režii Jaromila Jireše, kterou dodnes považuje za „vynikající a nezestárnuvší“ (2007, s. 362).

Název románu Žert vychází z události, kterou ústřední postava románu Ludvík Jahn hodnotí jako osudovou pro svůj život.

Své přítelkyni Markétě, jež je na stranickém školení a nestýská se jí po něm, odpoví na její nadšený dopis, podle kterého na školení vládne „zdravý duch“, provokativní pohlednicí s textem „Optimismus je opium lidstva! Zdravý duch páchne blbostí. Ať žije

Trockij! Ludvík“ (s. 43). Tento žert ale není pochopen a zapůsobí jako zlom v dosavadním životě jeho autora.

Kundera používá v románu slovo „žert“ pro označení i dalších jevů, které se k tomuto „prapůvodnímu“ žertu připojily. Cituji z románu: „*Nedalo se opravdu nic jiného dělat, musel jsem zakřiknout ten špatný příběh, ten špatný žert, který se nespokojoval sám sebou, ale obłudně se množil v další a další hloupé žerty...*“ (s. 319). Ve svých úvahách o žertování jde autor ještě dál. Ústřední postava románu, Ludvík Jahn, uvažuje o omylech ve svém životě i v životě dalších postav. Tyto omyly byly tak běžné a tak všeobecné, že je nelze označit za chyby v řádu věcí, ale za chybný řád samotný, protože historie přece nemusí být rozumná, a ptá se tedy, „*co když historie žertuje?*“ (s. 319).

4.2 PŘÍBĚH

Děj je vyprávěn čtyřmi osobami v ich-formě. K tomu se Kundera inspiroval v hudební teorii a tvořil podle pravidel hudební kompozice. Vyprávění postav se významově prolínají, jsou rozdělené do kapitol podle vypravěčů. Ústředním vypravěčem je Ludvík, „černý baron“. Další postavou je Helena, manželka Ludvíkova domnělého nepřítele, dále Jaroslav, Ludvíkův spolužák žijící folklórem, a Kostka, věřící vědec. Ludvíkovi jsou věnované tři samostatné kapitoly, Heleně, Jaroslavovi a Kostkovi jedna, poslední, sedmá kapitola je rozdělena mezi Ludvíka, Helenu a Jaroslava. Jak upřesňuje Chvatík (1994, s. 46), kombinace kapitol tedy odpovídá schématu A – B – A – C – A – D – (A – B – C). Vyprávění jednotlivých postav si nejsou rovny délkou: Ludvíkova část jako nejdelší představuje osu syžetu, nejkratší part je věnován Heleně. Také povaha promluv postav se liší: Ludvík se obrací k fiktivnímu posluchači dobře promyšlenou „*vypravěčskou zprávou*“ (Chvatík 1994, s. 48); Helenino pásmo je monolog ve formě proudu vědomí směřovaný k Heleně samotné; Jaroslavovo vyprávění je ovlivněno snem o folkloru, ale zároveň se v něm objevuje i odborná esej o hudbě; Kostka se obrací ke svému svědomí a k Bohu formou zpovědi. Odlišnými způsoby vyprávění je rozvíjena „*implicitní charakteristika jednotlivých postav*“ (Chvatík 1994, s. 50).

Dovolím si blíže představit děj, vzhledem k jeho složitosti značně zjednodušeně. Ludvík přijede do svého rodného města, kde má schůzku s Helenou, manželkou svého odvěkého nepřítele. Při návštěvě holičství narazí na svou dávnou lásku a začíná vzpomínat.

Vzpomíná na svá studentská léta, kdy byl členem KSČ a jeho dívkou byla Markéta. Jednoho letního dne se stane výše popsaná událost s pohlednicí. Je vyloučen ze strany i ze studií. Jeho veřejné odsouzení vede jeho kolega Pavel, který se pro Ludvíka od této chvíle stane nepřítelem a ke kterému bude patnáct let cítit zášť.

Ludvík rukuje do Ostravy k tzv. „černým baronům“. Jednoho dne plný pocitů znechucení nad svým životem potká Lucii, která ho zaujme svou pomalostí, smutkem a klidem. Je jí okouzlen, baví se spolu. Lucie s ním ale opakovaně nechce spát, což ho rozčílí, udeří ji a rozejdou se. Od té doby už ji neviděl.

Myslí na Helenu. Potkal se s ní v rozhlase, když s ním měla udělat rozhovor, protivila se mu svými názory (ona ale usoudila, že o ni má zájem), a rozhodne se jejím prostřednictvím pomstít jejímu manželovi. Když Helena přijede za Ludvíkem, opije ji a nutí ji mluvit o jejím muži, aby si mohl vychutnat pocit triumfu, a vyspí se s ní. Helena mu ale po sexu řekne, že jsou si s mužem cizí. Ludvík pochopí, že nevěra jeho ženy Pavlovi už nemůže ublížit a že tím pádem celé jeho snažení bylo k ničemu. „Pomsta“ se nekoná.

Děj se završuje na Jízdě králů, Helena z ní pořizuje reportáž. Má se za ní zastavit její muž (nakonec přijede i s milenkou, mladou studentkou).

Pavel při setkání s Ludvíkem působí uvolněně a vyrovnaně, Ludvík uznává, že s některými jeho nynějšími názory by nejspíše souhlasil. Ludvíkem udržovaný obraz Pavla jako nepřítele se hroutí, což Ludvík nedokáže přijmout, protože pro něj ztělesňuje příčinu neštěstí jeho mládí (z výpovědí Heleny se ale čtenář dozvídá, že toto Pavlovo vystupování je jen póza, protože Pavel touží po potlesku a dosahuje ho tím, že se přizpůsobí dobovým požadavkům).

Ludvík řekne Heleně, že ji nemiluje, ona chce spáchat sebevraždu prášky, ale neví, že spolykala laxativa. Ludvík poznává, že s ním historie žertuje.

Ludvík potká Jaroslava a po dlouhé době si spolu opět zahrají v kapele. Nikoho z přítomných ale jejich lidová hudba nezajímá, Jaroslav dostane infarkt, což způsobí, že již nikdy nebude moct hrát.

V závěru Ludvík lituje, že zanevřel na domov a kamarády, protože cítí, že právě sem patří.

4.3 ROMÁN DEZILUZE

Žert je podle mého názoru románem deziluzivním. V díle chybí vyprávění dvou důležitých postav – Lucie a Pavla. Tito dva způsobili tragédie v Ludvíkově životě. O Luciině názoru a životě se dozvídáme z vyprávění Kostky, který ji poznal po jejím útěku od Ludvíka. Přiznala mu, že ji chtěl znásilnit voják, kterého neměla ráda, se kterým byla jen proto, že se cítila prázdná. Onen voják (Ludvík) přitom žil v iluzi, že to byla největší láska jeho života, zároveň ale přiznává, že ve skutečnosti ji ale nemiloval pro ni samu, „*ale jen jako roli ve velkém textu svého sporu s dějinami*“ (Chvatík 1994, s. 53).

Další deziluze se objevuje v životě Jaroslava, který vkládá naděje do svého syna, že se bude zajímat o folklór stejně jako on. Pro Jaroslava je významnou událostí, že jeho syn je vybrán za krále do Jízdy králů. Pocítí ale hluboké zklamání, když zjistí, že jeho syn před touto povinností utekl na motocyklové závody do Brna.

Helena žije v iluzi, že ji Ludvík miluje, probudil v ní ženu. Při jejím zoufalém činu se navíc místo očekávaného výsledku dostaví jen pocit zahanbení.

Ludvík se domnívá, že se dokáže Zemánkovi pomstít, tato iluze je mu ale také sebrána, cítí, že dějiny nad jeho pomstou zvítězily. Pro shrnutí je podle mého názoru vhodné zde použít Chvatíkovu myšlenku, že „*každý se klame na svůj způsob*“ (1994, s. 55).

Dalším důležitým motivem románu je pomsta. Touha po ní a neschopnost odtrhnout se od minulosti způsobí, že Ludvík je schopen spáchat bezohledný a bezcitný čin, což z něj navenek dělá „horšího“ člověka, než za jakého se sám považuje.

K tomuto činu se váže další téma, a tím je odtržení lásky od sexu. Zamilovaná Helena je zneužita vypočítavým Ludvíkem (sex bez lásky), ten v minulosti zamilovaný do Lucie sexu s ní nedosáhl (láska bez sexu). Oproti tomu Lucie byla zneužívána partou svých kamarádů (sex bez lásky), což jí sex na určitou dobu znechutilo. Později, když se zamilovala do Kostky vlivem jeho „misionářských“ snah, ten s ní spal jen proto, že nebyl s to jí odolat (sex bez lásky).

V Žertu se také objevuje motiv zapomnění. Týká se situace, kdy si Ludvík v kadeřnictví, na začátku románu, není jistý, zda kadeřnice je či není Lucie. Ačkoliv mu Kostka později potvrdí, že to opravdu je Lucie, Ludvík se tuto největší lásku svého života nesnaží kontaktovat. Podle mého názoru je motiv zapomnění aplikovatelný také na fakt, že

Ludvík není schopný zapomenout na zlomové události ve svém životě, že se v nich stále snaží nalézt určitý smysl.

4.4 FUNKCE POSTAV

Funkcí Jaroslava jako postavy je přiblížit čtenáři dětství a dospívání kamaráda Ludvíka, Kostka oproti tomu popisuje Luciinu minulost a životní cestu po útěku z Ostravy, Helena přibližuje osobnost svého muže. Postavy o sobě navzájem podávají informace (Helena, Jaroslav a Kostka o Ludvíkovi, Ludvík o zbylých třech). Ve vyprávění postav se tudíž prolínají, zrcadlí a zmnožují interpretace událostí a příběhů. Ze všech „zúčastněných“ má nejvíce informací čtenář.

4.5 DALŠÍ TÉMATA

Kundera prokládá vyprávění postav úvahami o původu moravských lidových písní (připojuje dokonce notový záznam jedné z nich), o stavu a vývoji lidového umění a jeho funkci v komunistické propagandě, ke které se váže také hodnocení samotné Jízdy králů. Vyjadřuje se také k dalším tématům, jakými jsou loajalita vůči KSČ, rozčarování některých komunistů po veřejném odsouzení určitých politických praktik a z dalšího vývoje politické situace, rozdíl mezi generací Ludvíka a Zemánka a generací mladší, úděl „politicky nebezpečných černých baronů“. Kundera sám ale objasňuje: „*Když jsem se ... v Žertu vrátil na chvíli do 50. let, nešlo mi vůbec o nějaká senzační odhalení historických fakt, nešlo mi o to malovat tzv. obraz doby. Padesátá léta mě přitahovala proto, že tehdy dělala historie nevídané experimenty s člověkem...*“ (Chvatík 1994, s. 51). Chvatík dále uvádí, že Žert můžeme považovat za jeden z plodů historické lekce, kterou prošla česká kultura v druhé polovině 20. století (1994, s. 52).

4.6 JULIUS FUČÍK V ROMÁNU ŽERT

V románu je několikrát zmíněno téma Julia Fučíka a jeho Reportáže, psané na oprátce, přesněji Fučík je doslovně zmiňován dvacetkrát a Reportáž třikrát. Pokud tyto zmínky vyjmenuji konkrétně, příjmení Fučík se objevuje jedenkrát spolu se slavným

Fučíkovým mottem „*ať smutek není spojován s mým jménem*“, které přijala za své Helena (s. 23); dále je zmiňován Fučíkův soubor písní a tanců (s. 24) tamtéž; v Jaroslavově výpovědi o nových písničkách utvářených po vzoru lidových, z nichž jeho hudební soubor měl nejraději píseň o Fučíkovi (s. 177), kterou ale Ludvík označil za kvazimoravskou (s. 178). Právě zde na straně 178 až 180 se objevuje nejdelší pasáž věnovaná tématům Fučíka a jeho Reportáže, psané na oprátce, jak o nich diskutuje Jaroslav s Ludvíkem. V této části se jméno Fučík vyskytuje ještě šestkrát, název Reportáž jedenkrát.

Dále se v Ludvíkově popisu jeho veřejného odsouzení na straně 219 až 223 objevuje Fučíkova podobizna na stěně, a to celkem třikrát (s. 219, 220, 221) a dvakrát při jejím bližším popisu, dále třikrát při srovnávání části Reportáže s Ludvíkovou pohlednicí v Zemánkově proslovu (s. 220, 221, 222). K této scéně se Ludvík vrací ještě o sto stránek dále, když vypráví opět o Zemánkově řeči, kdy zmiňuje také Reportáž (s. 324). Poslední místo, kdy se Ludvík vyjadřuje o Fučíkovi, je strana 345.

Z výše uvedeného výčtu je patrné, že většina zmínek o Fučíkovi se objevuje ve vyprávěních Ludvíka. Jaroslav ve svém vyprávění popisuje diskuzi o Fučíkovi a jeho Reportáži, kterou vedl s Ludvíkem. Dvě zmínky se objevují u Heleny. Jedinou postavou, jejíž vyprávění jméno Fučík neobsahuje, je tudíž Kostka.

Nyní blíže analyzuji jednotlivé zmínky o Fučíkovi z pohledu postav, v jejichž vyprávěních se objevují, a z hlediska motivů Fučíkova kultu.

4.6.1 Fučík ve vyprávění Heleny

Helena ve své řeči na straně 23 říká konkrétně toto: „*Je mi z toho úzko, ale nesmím být smutná, nesmím, ať smutek není spojován s mým jménem, ta Fučíkova věta je mé heslo, a nevdá mi, že je dnes to heslo z módy, možná že jsem pitomá, ale ti, co mi to říkají, jsou také pitomí, mají také svá hesla a slovíčka...*“ Vliv na to, že Helena toto motto od Fučíka přejala, měl zřejmě pocit štěstí, který cítila v mládí. Tvrdí, že Pavla nemůže nikdy vymazat z duše, i když ho už nemiluje, protože představuje její mládí spolu s Prahou, fakultou, kolejí a hlavně Fučíkových souborem písní a tanců, protože právě tam Pavla poznala. Helena je přesvědčenou komunistkou, tvrdí, že strana se vůči ní nikdy nezachovala špatně. Její vztah k Fučíkovi je podle všeho tudíž pozitivní. Je typickým příkladem propagandou zmanipulovaného člověka, odráží se na ní účinek udržování fučíkovského kultu.

4.6.2 Fučík ve vyprávění Jaroslava

Druhou postavou, která o Fučíkovi pojednává, je Jaroslav. Mluví o tom, jak komunistická strana podporovala lidovou hudbu jako projev a výtvar kolektivního venkovského života. Aby se kapitalismem rozbitý kolektiv opět stmelil, KSČ usilovala o vznik nových obřadů, k nimž patřily také nově vytvořené písně, které reflektovaly současné události. Jak jsem již psala výše, Jaroslavova kapela měla ze svých nových písní, které nazývá „*současným folklorem*“, nejraději píseň o Fučíkovi, „*hrdinovi, který byl za okupace mučen nacisty a o němž si teď*“ „*pěsničku lidé zpívají*.“ Když se Jaroslav Ludvíka zeptá, co si myslí o nových písničkách, odpoví, že se mu nelíbí, protože jsou příliš přizpůsobené obecnému vkusu a je z nich setřeno všechno osobité. Jaroslav mu připomíná, že to byl právě Ludvík, kdo dříve tvrdil, že mají uvést lidovou hudbu do pohybu, ten ale oponuje tím, že to byla utopie a že ty nové písně si nikdo nezpívá. Zpochybňuje samotnou píseň o Fučíkovi: „*Kvazimoravská písnička o Fučíkovi! Jaký nesmysl! Pražský novinář! Co má společného s Moravským Slováckem?*“

Právě zde začíná jejich diskuze o Fučíkovi. Zjednodušeně řečeno, Ludvík ho haní a Jaroslav hájí. Tvrdí, že Fučík patří všem a že i oni si o něm smějí zpívat po jejich. Ludvík si ale myslí, že nezpívají po jejich, ale „*podle receptu agitpropu*“, a ptá se, proč je píseň zrovna o Fučíkovi, když on nebyl jediný, kdo bojoval v ilegalitě a kdo byl mučen. Jaroslav Fučíka brání tím, že byl nejznámější ze všech. Podle Ludvíka jde ale jen o to, že „*propagační aparát chce mít pořádek v galerii mrtvých hrdinů. Chce mít mezi hrdiny hlavního hrdinu, aby ho mohl náležitě propagačně vybavit*.“ Jaroslav oponuje tím, že „*každá doba má své symboly*“. Ludvík ale tvrdí, že zajímavé je právě to, „*kdo se stal symbolem*“, protože padli i lidé proslulí, ale z těch se symboly nestaly, protože za sebou mají velké dílo, které se dá těžko „*upravit, prostríhnout, proškrtat. Dílo je na překážku v propagační galerii hrdinů*.“ Podle Jaroslava ale Reportáž, psanou na oprátce nenapsal nikdo z nich. Ludvík si ale myslí, že Fučík si asi vysoce cenil sám sebe, když kvůli svému „*divadelnímu výstupu*“ napsanému na motácích ohrožoval životy lidí, kteří je propašovali a uschovávali. Jaroslav se ptá, jestli byl Fučík prostě „*samolibý domýšlivec*“, na což Ludvík odpovídá, že domýšlivost nebyla to hlavní, co Fučíka nutilo psát, to hlavní že byla slabost, protože nedokázal být statečný jen sám před sebou, ale potřeboval, aby mu dodalo sílu publikum a jeho „*fiktivní aplaus*“. Proměnil celou v jeviště a

„zhlížel se v kráse vlastních slov a gest“. Jaroslav nechápe, čím Ludvíkovi ublížil umučený Fučík a jak mohl Ludvík změnit celý svůj životní postoj jen proto, že byl uražen.

Když se na celou scénu podíváme podrobněji, můžeme v ní najít několik motivů: vliv propagandy na umění; udržování fučíkovského kultu; důvod, proč byl Julius Fučík zvolen za kultovní postavu – díky možnosti snadných zásahů propagandy do jeho díla; osobnost Fučíka a důvod, proč Reportáž, psanou na oprátce napsal.

Ludvík délkou svých promluv zcela převyšuje jednověťé promluvy Jaroslava. Rozsah ale není to jediné, co jejich promluvy odlišuje. Tím dalším je také hloubka, promyšlenost argumentů. Ludvík ke svým názorům došel sám vlastním úsudkem, ačkoliv pramení z jeho zášti k Fučíkovi, která má kořeny v jeho vyloučení ze strany a ze studií. Jaroslav jen pronáší propagandou šířené názory, nijak je nerozvádí, tudíž se dá usuzovat, že o nich sám do hloubky nepřemýšlel a že je jen přejal, podle mého názoru, z vděčnosti komunistickému režimu za to, že svého času podporoval jeho milovaný folklor. Myslím, že nejsem daleko od pravdy, když tvrdím, že názor Ludvíka odpovídá názoru samotného Kundery. Toto mé tvrzení potvrzuje jednak hloubka argumentů, k nimž musel dojít člověk přemýšlivý a samostatně uvažující, jednak neotřelost těchto názorů a prostor, který jim Kundera v díle věnuje.

4.6.3 Fučík ve vyprávění Ludvíka

Situací, k níž se Ludvík ve svých vzpomínkách neustále vrací, je jeho veřejné odsouzení, jemuž předsedal Pavel Zemánek. Tento okamžik považuje za zlomový pro svůj další život a je příčinou jeho názorové proměny. Zmiňuje se o něm průběžně v celém románu, poprvé se ale Fučíkovo jméno objevuje, když Ludvík uvidí Helenin přívěsek od Pavla, což se stane v době jeho domnělé pomsty. Ludvík popisuje posluchárnu přírodovědecké fakulty, kde „za pódiem je veliká černá tabule a vlevo od ní visí v rámečku portrét Julia Fučíka.“ Zemánek čte úryvky z Reportáže, psané na oprátce, aby v kontrastu s nimi vynikla ubohost textu Ludvíkovy pohlednice. Pak se Ludvík opět vrací k portrétu: „Na stěně visela Fučíkova podobizna, reprodukce slavné kresby Maxe Švabinského, ..., po válce prý za ním přišli soudruzi s prosbou, aby podle dochované fotografie zpodobil Fučíka, a Švabinský ho nakreslil (z profilu) přejemnou čarou podle svého vkusu: téměř divčího, rozdychtěného, čistého a tak krásného, že snad i ti, kteří Fučíka osobně znali,

dávali přednost ušlechtilé kresbě před vzpomínkou na skutečnou tvář“. Zemánek čte, jak si Fučík na cele zpíval, jak se vyjadřuje o Mirkovi, který je zradil. A opět se objevuje zmínka o podobizně: *„Na stěně visela Fučíkova krásná tvář, tak jako visela v tisíci jiných veřejných místnostech naší země, a byla tak krásná, že dívaje se na ni, cítil jsem se nízký nejenom svým proviněním, ale i svou podobou.“* O Fučíkovi mluvil Zemánek s patosem, o to více vynikla *„nemístnost a hrubost“* Ludvíkova žertu oproti *„absolutní míře Fučíkových muk.“* Zemánek se ještě jednou odvolává na *„Fučíkova slova“*, když tvrdí, že kolísání a skepse se proměňují ve zradu a že strana v sobě zrádce nesnese, načež je Ludvík vyloučen ze strany a ze studií.

V této scéně se objevují motivy „všudypřítomnosti“ Fučíkova kultu, jeho udržování; krása a čistota Fučíka, kdy na podobizně vypadá snad lépe než ve skutečnosti – také součást udržování kultu; Reportáž, psaná na oprátce jako *„kanonizující text uchovávající nejvyšší pravdu“* (Macura 1992, s. 39).

K vysvětlení „všudypřítomnosti“ Fučíka použijí slova Vladimíra Macury, který mluví o Gottwaldovi a jeho podobiznách v budovách jako o blízkém předmětu, který občana obklopoval a stal se *„intimní ... součástí kteréhokoliv prostředí“* (1992, s. 49), přímo v podobizně byl zastoupen Gottwald a hodnoty, které ztělesňoval.

Řečník Zemánek svým propagandistickým proslovem ovlivní, aspoň v určité míře, nejen názory přítomných straníků, ale také samotného Ludvíka, který cítí pocity méněcennosti jednak kvůli tomu, že je skeptický a samolibý cynik, individualistický intelektuál odtržený od lidu, a dále kvůli svému vzhledu ve srovnání s krásou Fučíka.

Tuto scénu Ludvík připomíná ještě na straně 324, když si uvědomuje, že msta, kterou se chtěl spojit s minulostí, je marná. Uznává, že mstít se měl ve chvíli, kdy Zemánek *„předčítal v posluchárně fakulty Fučíkovu Reportáž psanou na oprátce, tehdy jsem měl jít k němu a uhodit ho přes tvář, jedině tehdy.“*

Poslední zmínka o Fučíkovi se objevuje opět v úvahách Ludvíka během vystoupení cimbálové kapely, dospívá k názoru, že tělesná láska, písně jeho kraje, cimbálová kapela, jeho domov, slovo soudruh ... a Fučík jsou vůči němu nevinní (s. 345). Podle mého názoru právě v tomto okamžiku došel Ludvík určitého usmíření sám se sebou.

4.7 POROVNÁNÍ VYOBRAZENÍ FUČÍKA V POSLEDNÍM MÁJI A V ŽERTU

Tématem této bakalářské práce je Julius Fučík v dílech Milana Kundery. V kapitole věnované básnické poemě Poslední máj jsem se pokusila přiblížit, jak Kundera osobu Julia Fučíka vyobrazil v popisu konfliktu mezi ním a vyšetřovatelem Böhmem.

Ústředním tématem Posledního máje je pokoušení Fučíka ke zradě jeho vyšetřovatelem. Aby tato zápletka působila dramaticky, bylo nutné postavit proti sobě Fučíka „bojujícího za lepší zítřky“ a reprezentanta nacistické ideologie Böhma, oba jako silné osobnosti s odlišnou filozofií. Při bližším prozkoumání osobnosti Fučíka, jak je zde vyobrazena, je možné vymezit jeho výrazné vlastnosti, jakými jsou odvaha, zásadovost, inteligence, přátelský postoj vůči světu, schopnost radovat se z maličkostí, schopnost argumentovat, bojovnost, zarputilost, loajalita. Kundera Fučíkovi přisuzuje myšlenky, které mohly být Fučíkovi, přinejmenším v jeho propagandistickém podání, opravdu vlastní. Také odvaha, zásadovost a inteligence jsou Fučíkovi připisovány. Postava Fučíka v Posledním máji tedy skutečně do určité míry odpovídá představě Fučíka, jak byl komunistickou propagandou prezentován. Pokud bychom se pokusili vidět ve vyobrazení Fučíka názor autora na něj, dá se usuzovat, že Kundera cítil k Fučíkovi obdiv a snažil se racionálně pochopit Fučíkův životní postoj a jeho jednání v extrémní situaci. Kdyby tomu tak nebylo, neodpovídala by tomu propracovanost Fučíkových argumentů v polemice s Böhmem. Poema nepůsobí jako výsměch, ale jako hold Fučíkově odvaze.

Kundera se vyhýbá popisu fyzického vzhledu Fučíka, omezuje se pouze na přiblížení jeho aktuálního zdravotního stavu. Podle mého názoru toto představuje jednoznačný přínos, protože kdyby se autor pokoušel o popis vnějšku hrdiny, jednak by odvedl pozornost od psychologické a filozofické roviny vyprávění, jednak by poema mohla snadno sklouznout k „laciné“ a obyčejné oslavné básni týkající se motivů Fučíkovy krásy, úsměvu apod.

Nabízí se ale také možnost, že Kundera při své inteligenci pochopil mechanismy, kterými byl Fučíkův kult utvářen, a pokusil se vyhovět ideologickým standardům záměrně, přitom ale chtěl napsat dílo „pokud možno co nejvíce po svém“, originálně, tak aby s ním byl spokojen. Dá se soudit, že Fučík v Kunderovi opravdu vyvolával sympatie, ačkoliv k tomu, aby Kundera napsal ideologicky vyhovující umělecké dílo, se kterým by byl spokojený, by tyto sympatie nutné nebyly.

K postavě Julia Fučíka se Kundera vrací ve svém prvním románu *Žert*, je zde zmiňována vícekrát v různých situacích, z různých úhlů pohledu. Helena sentimentálně lpí na Fučíkovi jako na symbolu svého mládí, představuje tudíž typického člověka zmanipulovaného propagandou. Jaroslav se svým postojem k Fučíkovi Heleně velmi podobá, názory na Fučíka přejal od komunistické propagandy, které vděčí za podporu svého milovaného folkloru. Fučík je tedy zobrazen v souladu se svým kultem, ovšem z úst naivní Heleny a snílka Jaroslava mi to zobrazení připadá poněkud zesměšňující, znehodnocující.

Zcela jiný názor na Fučíka přináší Ludvík. V diskuzi Jaroslava a Ludvíka jsou konfrontovány dva úhly pohledu na tohoto národního hrdinu – Jaroslav přináší propagandistický výklad Fučíka, Ludvík názory kriticky a samostatně uvažujícího člověka. Pokud se dá opravdu usuzovat, že soudy Ludvíka odpovídají soudům Kundery, značí to, že Kundera podrobil svůj postoj kritické reflexi. Myslím, že toto přehodnocení bylo nevyhnutelné vzhledem ke Kunderově inteligenci a přemýšlivosti. Kvůli svému individualismu byl vyloučen ze strany (stejně jako Ludvík), po znovupřijetí do KSČ se hlásil k reformním komunistům. Také pohled na vývoj jeho tvorby jasně ukazuje, že k této názorové proměně muselo dojít.

Hloubavý Kundera se pravděpodobně stejně jako Ludvík začal ptát, proč je ze všech popravených literátů vyzdvihován zrovna Fučík. Zákonitou odpovědí je ona hierarchizace hrdinů, kdy Fučík byl vybrán za toho nejvýše postaveného kvůli svému dílu, žel propagandou snadno zneužitelnému.

Ludvíkovy zmínky se týkaly především fučíkovského kultu a jeho utváření a udržování (podobizna na zdi, píseň o Fučíkovi a další výše zmíněné). Podle mého názoru nejostřejší výtkou vůči Fučíkovi samotnému je tvrzení, že Reportáž psal proto, aby mu dodala odvahy iluze pomyslného publika, a že byl ochotný riskovat životy lidí proto, aby ho toto publikum mohlo obdivovat. Tato Ludvíkova prohlášení nabízejí neobvyklý pohled na tohoto komunistického novináře, snaží se objasnit důvod, proč Reportáž vůbec psal. Je důkazem o Kunderově přemýšlivosti a Fučíkův charakter jakoby nasvěcuje jiným reflektorem. Na druhou stranu, ty dotyčné osoby, které motáky z vězení vynášely ven, tento risk podstupovaly s největší pravděpodobností dobrovolně, bez jejich ochoty by Reportáž vůbec nevznikla.

Mírnější zmínkou o Fučíkovi je Ludvíkova úvaha na konci románu, že je Fučík vůči němu nevinný, což naznačuje také Jaroslav ve svém vyprávění, který Fučíkovu výjimečnost v jejich diskuzi hájí. Fučík sám nemá žádnou vinu na propadech v Ludvíkově životě. Pokud tuto teorii dále rozvinu, Fučík nenese zodpovědnost ani za kult, který kolem něj utvořila komunistická propaganda. A do osudů Ludvíka zasáhl právě fučíkovský kult. Fučík jako živá bytost tudíž vůči Ludvíkovi vinen není.

Jaký je tedy obraz Fučíka v románu *Žert*? Vzhledem k tomu, že o Fučíkovi se vyjadřuje více postav, prostor dostaly rozličné názory. Když se na situaci podíváme objektivně, zmiňována je spíše propagandistická prezentace Fučíka než Fučík samotný. Toho se týká jedna, ale velmi vážná výtka k jeho charakteru.

V *Posledním máji* Kundera věnoval větší pozornost vykreslení Fučíkovy osobnosti než v *Žertu* a toto vykreslení je jednoznačně pozitivní. V *Žertu* ale určité Fučíkovo jednání v Kunderově podání je nahlíženo kritičtěji.

Důležité je podívat se na tuto situaci z pohledu propagandy. V *Žertu* její vliv Kundera veřejně odhaluje, v *Posledním máji* jí ale může sám být ovlivněn (ať už jí je zmanipulován, nebo se vědomě přizpůsobuje jejím požadavkům). Z tohoto důvodu je velmi složité vyvodit jasný závěr o Juliu Fučíkovi v Kunderově díle.

Další, co zhodnocení ztěžuje, je různorodost zmínek o Fučíkovi v *Žertu*. V románu také autor řeší důvod, proč Fučík *Reportáž* psal, v *Posledním máji* pojednává o Fučíkově zásadovosti v kritické situaci, což jsou dvě odlišná témata.

Pokud se pokusím určitý závěr vyvodit, v *Posledním máji* je osobnost Fučíka nahlížena kladně, v *Žertu* kritičtěji. Zároveň v *Žertu* autor otevřeně přiznává roli propagandy a fučíkovského kultu, v *Posledním máji* není Kunderův postoj k tomuto tématu přímo vyjádřen, protože větší pozornost autor věnuje vykreslení Fučíka jako takového. Vzhledem k tomu, že o Fučíkovi jako osobnosti je v *Žertu* i v *Posledním máji* pojednáváno v jiném kontextu, nelze s jistotou říci, zda se vnitřní postoj Kunderův vůči Fučíkovi změnil či ne.

4.10 OHLASY NA ŽERT

Dílo jako Žert nemohlo zanechat kritiky chladnými. V kulturně uvolněných šedesátých letech byla tato kniha přijata převážně kladně. Sám Kundera si, jak uvádí ve své poznámce autora připojené k Žertu vydanému nakladatelstvím Atlantis (2007), dodnes pamatuje na několik hlubokých kritik od Jiřího Opelíka, Miloše Pohorského, Václava Černého a Zdeňka Kožmína (která byla také připojena k výše zmíněnému vydání Žertu). Dalšími recenzenty byli například Aleš Haman, Jan Lopatka, Milan Jungmann, Milan Suchomel nebo Vítězslav Ržounek.

Česká literární kritika Žert hodnotila jako „román existence“, jako jeho hlavní téma neviděla historickou situaci padesátých let, v zahraničí tato interpretace ale nebyla vždy běžná, např. v západní Evropě, jak připomíná Kundera, byla díla autorů pocházejících z Východu hodnocena převážně z politického úhlu pohledu. Dá se usuzovat, že ten byl všeobecně srozumitelný čtenářům periodik, ve kterých recenze vycházely, interpretací skrze aktuální politickou situaci ale recenze nebyly schopné postihnout existenciální, lidský rozměr díla s jeho tématy msty, zapomnění, vážnosti a nevážnosti, vztahu dějin a člověka, odcizení vlastního činu nebo rozpolcení sexu a lásky. Kundera musel velmi bojovat nejen s názory zahraničních kritiků, ale také se samotnými překlady Žertu, které v některých případech měnily kompozici díla, vynechávaly esejistické nebo erotické pasáže, případně přepsaly celý text.

Pokud se ale vrátíme k české kritice, jak jsem uvedla výše, její přijetí bylo převážně kladné. Václav Černý staví vedle sebe Žert a Sekyru od Ludvíka Vaculíka ve své studii Dva romány téměř veliké, obě díla hodnotí jako „*vyspělá formálně a hluboce opravdová svým étosem*“ (Žebráková 2009, s. 32). Podle něj je Žert schopen konkurovat literárním dílům světové úrovně a Milan Kundera je podle něj vzácným talentem.

K pozitivním ohlasům se přidává také hodnocení Zdeňka Frýborta, který prohlásil, že „*román Milana Kundery Žert patří nejen mezi nejzajímavější a nejpodnětnější, ale i nevýraznější a nejosobitější knihy poslední doby*“ (Žebráková 2009, s. 32).

O autorovi se recenzenti (Vítězslav Ržounek) vyjadřovali jako o analytikovi, který „*píše jasně a přesně*“ (Žebráková 2009, s. 33), což ale neznamená povrchně, Ivan Klíma o Kunderovi tvrdí, že „*svůj svět nahlíží s odstupem a pronikavostí svého intelektu*“ (Žebráková 2009, s. 33).

Vrcholným důkazem kladného přijetí odborníky byla cena Svazu československých spisovatelů, kterou román dostal na jaře 1968. Několika festivalových ocenění se dočkal také stejnojmenný film v režii Jaromila Jireše, pro který sám Kundera připravil scénář.

K výhradám kritiků patřil např. „*Kunderův nepřetržitý střeh*“ (Žebráková 2009, s. 33), který dílo přes snahy o mnohotvárnost poněkud zjednotváří, a „*suverenita, jež nepřipouští trhlin*“, působí, že podle Antonína Brouska dílo nejde dále analyzovat (Žebráková 2009, s. 33). Také Milan Jungmann pocituje „*potřebu větší bezprostřednosti*“ (Žebráková 2009, s. 34), touží po spontánnosti a soudí, že Kundera znovuprožívá tragédii socialismu v touze po katarzi. Jan Lopatka knihu označil za konzumní, kýčovitou, „*podbízivou a líbivou*“ (Žebráková 2009, s. 34), všímá si také starosti autora o to, „*aby vytčený cíl byl bez přesahů naplněn, a aby ho konzument beze zbytku pochopil*“ (Žebráková 2009, s. 34). Aleš Haman vyjádřil pochyby o tom, že se Žert (spolu se Sekyrou od Vaculíka a Putíkovou Smrtnou nedělí) bude českým a zahraničním čtenářům a kritikům jevit tak významným, jak ho viděla dobová kritika. Je v něm příliš ideologie, což mu brání stát se skutečným uměleckým činem.

S nástupem normalizace byl Žert spolu s dalšími Kunderovými díly zakázán a stažen z prodeje a z veřejných knihoven. V umění se opět začaly prosazovat standardy komunistické ideologie, do nichž Žert ze své podstaty nemohl zapadnout. Oficiální literární kritika hodnotila negativně také samotného autora, podle Jiřího Hájka a jeho statě o Kunderovi v díle Konfrontace, kde se snaží o vysvětlení příčin úpadku literatury druhé poloviny 60. let, je Kundera narcistní exhibicionista, povrchní a únavný beletrista, který se chtěl Žertem jen proslavit. Románem se Kundera snažil zdiskreditovat socialismus, který popsal „*jako nesmyslný žert devastující člověka a olupující ho o všechny ryzí hodnoty*“ (Žebráková 2009, s. 36).

V devadesátých letech se česká díla Milana Kundery dočkala svého opětovného vydávání, která doprovázely kladné ohlasy. Mezi výtky patřila úprava textu, které si všiml Karel Komárek: v záhlavích vyprávění přibyla jména vypravěčů, kapitoly jsou jinak rozčleněny, Kundera upravil popis erotické scény Ludvíka s Helenou ujišťování. Jazyk díla začíná pomalu zastarávat, což ale je „*příznakem klasičnosti díla*“ (Žebráková 2009, s. 38).

Román je hodnocen jako stále aktuální pro témata, jimiž se zabývá, jako jeden z nejvýznamnějších a ve světě nejproslulejších českých románů 60. let, „*avšak dnešní*

poměr aktuálního a nadčasového, politického a všelidského ... by bylo třeba znovu přezkoumat“ (Žebráková 2009, s. 38).

5 ZÁVĚR

Ve své práci jsem se pokusila přiblížit téma Julia Fučíka v díle Milana Kundery. Julius Fučík jako významný symbol komunistického režimu byl častým námětem pro zpracování a objevoval se nejen v názvech veřejných institucí nebo ulic, ale také v uměleckých dílech. Téma takového významu se nevyhnulo ani uznávanému tvůrci své doby, Milanu Kunderovi.

Ze všeho nejdříve jsem stručně zpracovala osobnost Julia Fučíka. Nastínila jsem jeho život a dílo pomocí odborné literatury, poté jsem se věnovala samotnému kultu, objasnila jsem motivy, které tento kult utvářejí, a přiblížila stručný vývoj Fučíkova kultu v různých obdobích od jeho vzniku po jeho zánik.

Prvním Kunderovým dílem, ve kterém se objevuje postava Julia Fučíka, je básnická poema *Poslední máj* z roku 1955. Dílu se dostalo velmi kladného přijetí kritiky nejen pro jeho propagandistické téma, ale také pro motivy, kterými Kundera téma obohatil, a především pro vykreslení osobnosti Fučíka v kritické situaci. Kunderovo vyobrazení Fučíka bylo podle některých kritiků nejlepším v dosavadní československé literární tvorbě.

Kundera o deset let později dopsal svůj první román *Žert*, který vyšel roku 1967. Téma komunistického novináře Fučíka se v něm objevuje vícekrát ve vyprávění několika postav. Rozdílnost názorů těchto postav umožnila podat téma Fučíka několika různými způsoby, nejdelší a nejvýmluvnější zmínka o Fučíkovi ho ale ukazuje v jiném světle než básnická poema *Poslední máj*.

K oběma dílům jsem zpracovala ohlasy, které vyvolala u české kritiky. Její názory byly především kladné, pokusila jsem se ale ukázat také některé výtky, které se vyskytly.

Milan Kundera se díky své inteligenci a vysoké kvalitě své tvorby stal uznávaným spisovatelem nejen v českém a slovenském prostředí, ale také v zahraničí, především ve Francii, kam v sedmdesátých letech emigroval. Jeho dílo si zajisté zaslouží pozornost.

RESUMÉ

In my work, I have tried to describe the topic of Julius Fučík in the works of Milan Kundera. Julius Fučík, a significant symbol of the communist regime in Czechoslovakia, was frequent topic to write about and he appeared not only in names of public institutions or streets, but in works of art too. The topic of such importance didn't miss a respected author of those times, Milan Kundera.

First of all, I briefly elaborated a chapter about Julius Fučík. I described his life and work using professional literature, then I dealt with his personality cult itself, I clarified the motives which created this cult and I described a brief development of Fučík cult in various eras since its formation until its downfall.

The first Kundera work in which the person of Julius Fučík appears is the poem *Poslední máj* (The Last May) from 1955. The work was accepted very positively by the reviewers not only for its propagandistic topic but for the motives which Kundera enriched the topic with and primarily for the depiction of the Fučík personality in a critical situation too. Kundera depiction was, according to some critics, the best one in present Czechoslovakian literary production.

Ten years later, Kundera wrote his first novel *Žert* (The Joke) which was published in 1967. The topic of the communist journalist Fučík reappears in it more times in narrations of various characters. The difference between the opinions of these characters enabled to talk about the Fučík topic in some varied ways, the largest and the most expressive mention of Fučík shows him differently in comparison with the poem *Poslední máj*.

I elaborated reactions to both works evoked at Czech critics. Their opinions were mainly positive, yet I have tried to show some reproaches which appeared too.

Thanks to his intelligence and a high quality of his production, Milan Kundera has become a respected writer not only in Czech and Slovakian countries but abroad too, primarily in France where he emigrated to in the seventies. His work certainly deserves attention.

SEZNAM LITERATURY

BAUER, Michal, 2001. Příprava jednotlivých vydání básnických knih Milana Kundery v nakladatelství Československý spisovatel. *Tvar*. Č. 11, s. 14.

DOSTÁL, Vladimír, 1995. Poema o smyslu života. *Nový život*. Č. 8.

ČESKÁ TELEVIZE, ©1996 – 2015. Fučík – mýtus a skutečnost. In: *Historie.cs* [online]. Česká televize, 9. 4. 2011. 9. 4. 2011 11:50 [cit. 16. 2. 2015]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/exkluzivne-na-ct24/historie-cs/120631-fucik-mytus-a-skutecnost/>.

FUČÍK, Julius a František JANÁČEK, 1995. *Reportáž psaná na oprátce: první úplné, kritické a komentované vydání*. Praha: Torst. ISBN 8085639467.

CHVATÍK, Květoslav, 1994. *Svět románů Milana Kundery*. Brno: Atlantis. ISBN 80-7108-080-2.

JANOUŠEK, Pavel, 1993. *Studie o dramatu*. Praha: Ústav pro českou a světovou literaturu. ISBN 80 – 85778 – 04 -1.

JELÍNEK, Antonín, 1955. Pathos hrdinského života. Básnická skladba o Juliu Fučíkovi. *Literární noviny*. Č. 37, s. 6.

MACURA, Vladimír, 1992. *Šťastný věk*. Symboly, emblémy a mýty 1948 – 1989. Praha: Pražská imaginace. ISBN 80-7110-100-1.

MÁCHA, Karel Hynek, 1986. *Máj a jiné básně a prózy*. Praha: Mladá fronta. Edice Četba pro školy.

MENCLOVÁ, Věra a Václav VANĚK, 2005. *Slovník českých spisovatelů*. 2. vyd. Praha: Libri. ISBN 80-7277-179-5.

KUNDERA, Milan, 1955a. *Poslední máj*. Praha: Československý spisovatel.

KUNDERA, Milan, 1955b. Jak jsem psal poemu o Fučíkovi. Festivalový delegát, mladý básník Milan Kundera. *Mladá fronta*. 31. 7., s. 3.

KUNDERA, Milan, 2007. *Žert*. 7. vydání. Brno: Atlantis. ISBN 978-80-7108-287-3.

PALÁN, Zdeněk. Sociální učení. In: *Andromedia.cz* [online]. Asociace institucí vzdělávání dospělých, o. s. [cit. 18. 2. 2015]. Dostupné z: <http://www.andromedia.cz/andragogicky-slovník/socialni-uceni>.

PODHAJSKÝ, F. A., ed., 2010. *Julek Fučík - věčně živý*. Brno: Host. ISBN 978-80-7294-436-1.

SLABÝ, Z. K., 1955. Milan Kundera: Poslední máj. *Slovenské pohľady*. Č. 7 – 8, s. 858 – 861.

ÚSTAV PRO STUDIUM TOTALITNÍCH REŽIMŮ, ©2008. Julius Fučík (1903-1943) a jeho Reportáž, psaná na oprátce – historický kontext In: *Antologie ideologických textů* [online]. Ústav pro studium totalitních režimů. [cit. 10. 3. 2015]. Dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/cs/julius-fucik-historicky-kontext>

ŽALOUDEK, Karel, 1996. *Encyklopedie politiky*. Praha: Libri. ISBN 80-85983-11-7.

ŽEBRÁKOVÁ, Veronika, 2009. *Román Žert a jeho český ohlas*. Brno. Bakalářská diplomová práce. Masarykova univerzita. Filozofická fakulta. Ústav české literatury a knihovnictví. Vedoucí práce PhDr. Bohumil Fořt, Ph.D.